

Stockholms
universitet

BESLUT
2020-08-17

Dnr SU FV-1.1.3-2202-20

Rektor

Rikard Skårfors
FD, Utbildningsledare
Rektors kansli, Ledningssekretariatet

Regeringskansliet (Kulturdepartementet)

Yttrande över betänkandet Sveriges museum om Förintelsen (SOU 2020:21)

Stockholms universitet har av Regeringskansliet (Kulturdepartementet) anmodats att inkomma med synpunkter på betänkandet *Sveriges museum om Förintelsen* (SOU 2020:21). Universitetet har följande att anföra.

Generella synpunkter

Stockholms universitet välkomnar initiativet att inrätta ett museum med inriktning mot att förmedla och utveckla kunskap och forskning om Förintelsen. Utredningens huvudförslag till organisationsform för museet (avsnitt 6.3, s. 136) är inrättande av en ny myndighet. Utredningen argumenterar väl för att myndighetsformen möjliggör en oberoende ställning och att den i kombination med den svenska museilagen ger museet rätt att fatta självständiga beslut om sin verksamhet och sin tematiska inriktning.

Det kan emellertid befaras att inrättandet av ett nytt museum med myndighetsstatus kommer att resultera i en förstärkning av den splittrade ansvarsfördelning som redan nu föreligger med flera aktörer: Forum för levande historia, Judiska museet, Statens historiska museer, Statens försvarshistoriska museer och Nordiska museet. Ett alternativ till inrättandet av en ny myndighet som universitetet menar bör beaktas är att uppdraget till Forum för levande historia utvidgas (avsnitt 6.4.2, s. 145). Det som då behövs är att det nya centret får den forskningsavdelning som man nu saknar, nya lokaler med större utställningsyta och ett utvidgat uppdrag att samla in och tillhandahålla berättelser från överlevande och andra som drabbats av Förintelsen.

Stockholms universitet ställer sig tveksamt till utredningens förslag att museets etablering av en forskningsmiljö ska finansieras gemensamt med ett eller flera statliga lärosäten med en årlig satsning med fyra miljoner kronor, där lärosätena förväntas gå in med befintliga forskningsmedel. Rimligen bör dessa medel tillskjutas genom en anslagsförstärkning (se vidare nedan under *Specifika synpunkter på avsnitt 7.4.3*).

Specifika synpunkter

5.3.2 Publik verksamhet och förmedling

Utöver den i betänkandet diskuterade formen med basutställning menar Stockholms universitet att även tillfälliga utställningar, som utgår från och har sin förankring i ett arkiv som samlar, samordnar och bedriver en utåtriktad verksamhet med fokus på vandringsutställningar, och på så sätt kan nå hela Sverige, bör kunna beaktas.

Stockholms universitet ser positivt på ambitionen att relatera programverksamheten till Judiska museet, Forum för levande historia och andra samtidsmuseer, men vill påpeka att det också kräver en del eftertanke och ytterligare arbete.

Universitetet noterar att utredningen inte berör vilken publik museet primärt vänder sig till. Det är heller inte utrett vilken efterfrågan som finns på ett museum av det slag som föreslås. I sammanhanget blir det något missvisande när man flera gånger refererar till de judiska museerna i Berlin och i Köpenhamn, vilka är judiska museer som inkluderar Förintelsen, inte specifika museer om Förintelsen.

5.3.3 Kunskapsuppbyggnad och forskning

Stockholms universitet instämmer i utredningens bedömning att en stark forskningsanknytning är avgörande för att museet ska kunna fullgöra sitt uppdrag. För att säkerställa detta behövs forskare med god kompetens vad gäller den internationella forskningen om Förintelsen. Det finns ett antal forskare i Sverige som studerat olika aspekter av Sverige och Förintelsen, men få, om någon, som faktiskt forskat om Förintelsen som historiskt skeende. Någon eller några internationella forskare skulle sannolikt behöva rekryteras.

6.3.1 En ny fristående myndighet

Stockholms universitet ställer sig tveksamt till utredningens förslag att Forum för levande historia skulle framtas centrala uppgifter relaterade till Förintelsen, då detta i praktiken skulle innebära att Forum för levande historias existensberättigande undergrävs. Det vore enligt universitetets mening olyckligt att nedmontera en befintlig organisation som under två decennier har utfört ett viktigt pedagogiskt uppdrag riktat mot skolor och allmänhet.

Universitetet är positivt till ambitionen att ett museum ska fungera både som en minnes- och forskningsinstitution. Det innebär att minnet av Förintelsen vårdas med värdighet och ansvar. Hur Förintelsen ska förstås måste delvis styras av forskningen. Det välkomnas därför att utredningen förordar en stark forskaridentitet för museet där ett samarbete med ett eller flera lärosäten ska borga för att forskningen får bidra till kunskapsutveckling och nya perspektiv.

Frågan är emellertid om utredningens förslag till inrättandet av en delad professur, där professorn är anställd på 50 procent vid ett lärosäte och 50 procent som museichef, är det

bästa förslaget. Universitetet förordar i stället att en museichef och en forskningschef utses, samt att den senare får i uppdrag att samverka med det lärosäte som finns på orten dit museet förläggs. Motiveringen till detta grundar sig på uppfattningen att etablerandet av en forskningsmiljö kräver ett heltidsengagemang som inte medger dubbla arbetsgivare.

6.7 Bedömning rörande frågan om lokalisering

Stockholms universitet instämmer i utredningens bedömning att museet bör lokaliseras till en ort med närhet till ett universitet lämpligt för museet att samverka med, samtidigt som det kan ha en god publiktillströmning. Utöver de omnämnda Stockholm och Malmö kan även exempelvis Göteborg, Norrköping och Karlstad beaktas.

7.2.2 Ytterligare insamling av berättelser från överlevande och annat material

Ett förslag från Stockholms universitet som alternativ till det nya museets uppdrag om insamling av föremål med anknytning till överlevande är att detta uppdrag ges till Nordiska museet, som då också bör skapa en permanent basutställning centrerad kring sådana föremål, men som också kan belysa judiskt liv i Sverige. Nordiska museet är ett välbesökt museum där en sådan utställning skulle vara lättillgänglig för stora grupper av besökare.

7.3.3 Samverkan med universitet eller högskola och romska organisationer

Stockholms universitet ser positivt på utredningens förslag att ett projekt inrättas för att samla in romernas berättelser, en utmaning som välkomnas då lite finns dokumenterat av och om romerna under och efter andra världskriget. Enligt universitetets uppfattning behöver både judarnas och romernas historia i Sverige berättas och relateras till den transnationella historieskrivningen.

7.4.3 Bygga en forskningsmiljö och inrätta en professur

Utredningen redovisar en modell för museets forskningssamverkan explicit inspirerad av Centrum för maritima studier (CEMAS) vilket drivs i samverkan mellan Stockholms universitet och Statens maritima och transporthistoriska museer, där museets forskningsområde finansieras gemensamt med ett eller flera statliga lärosäten. Förslaget inkluderar en årlig satsning om fyra miljoner kronor från ett eller flera lärosäten, utan att detta nämns i konsekvensbeskrivningen. Samtidigt föreslås (avsnitt 8.1.1, s. 182) att Judiska museet ska få en anslagsförstärkning för att möjliggöra samverkan med det nya museet. Universiteten däremot förväntas gå in i samarbetet med befintliga medel. Med tanke på att det måste handla om nya satsningar och rekryteringar vid berörda lärosäten är det rimligt att i sammanställningen inkludera detta belopp som del av kostnaderna för uppbyggnaden av det nya museet.

Tillägg och förslag till utredningen

Stockholms universitet menar att det forskningsbaserade förintelsemuseet bör ha en tvärvetenskaplig karaktär. Nyare forskning om exempelvis opinionsbildningen och presspolitiken, om handels- och kulturpolitiska förhållanden och relationer mellan Sverige och Nazityskland har berikat kunskapsframväxten om Sveriges roller, relationer och förhållanden under andra världskrigsperioden. Det vore väsentligt att skapa en forskningsmiljö som har en viss bredd och som relaterar till det internationella forskningsfältet.

När det gäller den svenska forskningen om Sverige och Förintelsen har många centrala frågor fått en utförlig behandling de senaste 25 åren. Det gäller t.ex. de mosaiska församlingarna och deras hjälparbete, flyktinghjälporganisationerna samt vad Raoul Wallenberg och makarna Langlet gjorde i Budapest. Så även de Vita bussarna och judiska flyktingar från Norge och Danmark, liksom den svenska flyktingpolitiken och flyktingars möjligheter att få uppehållstillstånd i Sverige.

Nya forskningsområden är mottagandet i Sverige av judiska flyktingar, både under och efter kriget. Det är inte mycket skrivet om de ca 10 000 flyktingar som kom med UNRRA-aktionen. Hur flyktingarna valde att stanna kvar eller flytta vidare behöver också belysas bättre. Vidare finns ett behov om forskning om överlevnads berättelser och svenska judars berättelser om hur de upplevde det andra världskriget och Förintelsen. Det behöver också forskas mer om vad man visste i Sverige om förföljelserna av Europas judar och om Förintelsen. I och med att det nu finns en del digitaliserade tidningar i Kungliga bibliotekets databas kan man göra undersökningar som fram till nyligen inte var möjliga.

Det efterfrågas även forskning om rasism och antisemitism i Sverige. Likaså är antinazismen ett försummat område.

Stockholms universitet ser positivt på att utredningen lyfter fram behovet av att inventera andra samarbetspartners utöver judiska och romska föreningar, som till exempel föreningar som arbetar med funktionshinder och hbtq-frågor (avsnitt 7.2.2, s. 164), särskilt om intentionen är att diskutera andra historiska och samtidsorienterade frågor. Det är nödvändigt att dessa andra intressen tillvaratas tidigt i processen när verksamheten byggs upp.

Astrid Söderbergh Widding

Rikard Skårfors